

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2011. gada 14. martā

lietā Nr. 2010-51-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Vineta Muižniece un Viktors Skudra,

pēc Valsts kontroles padomes pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 6. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2011. gada 15. februārī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas 6. punkta, ciktāl tas neparedz tiesības Valsts kontrolei pieprasīt savu likumā noteikto funkciju veikšanai nepieciešamo informāciju par pacientu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 87. un 88. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas 6. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) paredz, ka pēc rakstveida pieprasījuma un ārstniecības iestādes vadītāja rakstveida atļaujas saņemšanas informāciju par pacientu ne vēlāk kā 10 darbdienu laikā pēc pieprasījuma saņemšanas sniedz tiesai, prokuratūrai, policijai, valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektoriem, bāriņtiesai, Valsts probācijas dienestam, tiesībsargam, kā arī pirmstiesas izmeklēšanas iestādei – likumā noteikto funkciju veikšanai.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Valsts kontroles padome (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas 6. punkts neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 87. un 88. pantam.

Pieteikumā norādīts, ka Valsts kontrole esot augstākā revīzijas iestāde un tās neatkarība esot nostiprināta Satversmē. Valsts kontrole pārbaudot rīcību ar valsts un pašvaldību finanšu līdzekļiem un mantu un darbojoties sabiedrības interesēs. Visas informācijas iegūšana revīziju veikšanai esot vērsta tikai uz Valsts kontroles darbības mērķa sasniegšanu. Savukārt apstrīdētā norma liedzot Valsts kontrolei tiesības iegūt pilnu informāciju par pacientu.

Apstrīdētajā normā esot noteiktas personas un iestādes, kurām pēc rakstveida pieprasījuma un ārstniecības iestādes vadītāja rakstveida atļaujas saņemšanas likumā noteikto funkciju veikšanai tiek sniegta informācija par pacientu. Valsts kontrole neesot iekļauta to iestāžu skaitā, kurām ir tiesības saņemt minēto informāciju, un tādēļ esot apgrūtināta tās funkciju pildīšana.

No Satversmes 1. panta, to interpretējot kopsakarā ar Satversmes 87. un 88. pantu, esot secināms, ka Valsts kontroles kompetences tiesiskajam regulējumam jābūt tādām, lai tā varētu pārbaudīt jebkuru valsts budžeta līdzekļu izlietošanas tiesiskumu, pareizību un efektivitāti. Piemēram, Veselības ministrijas 2009. gada budžets bijis vairāk nekā 450 miljoni latu, bet 2010. gada budžets – vairāk nekā 479 miljoni latu. 2009. gadā aptuveni 346 miljoni latu, bet 2010. gadā aptuveni 374 miljoni latu esot piešķirti pacientu ārstēšanai, kompensējamo medikamentu apmaksai un centralizētai medikamentu iegādei.

Par sniegtajiem pakalpojumiem ārstniecības iestādes saņemot līdzekļus no valsts budžeta. Tikai iegūstot informāciju par pacientu, Valsts kontrole varot gūt pārliecību par valsts naudas izlietošanas tiesiskumu un efektivitāti ārstniecības iestādēs. Veicot revīzijas atsevišķās ārstniecības iestādēs, Valsts

kontrolē esot konstatējusi, ka piešķirtie valsts budžeta līdzekļi tiek izlietoti prettiesiski, piemēram, tehniskie palīglīdzekļi izsniegti pat mirušām personām.

Informāciju par pacientu Valsts kontrolei esot nepieciešams iegūt vienīgi konkrētu revīziju ietvaros, turklāt tikai tādā apjomā, lai sasniegtu revīziju mērķi. Valsts kontroles mērķis esot iegūt informāciju nevis par konkrētu pacientu, bet gan par valsts budžeta līdzekļiem, kurus attiecīgie pacienti ārstniecības iestādes vai personas prettiesiskas rīcības rezultātā, iespējams, nesāņemot vispār vai sāņemot samazinātā apjomā. Šāda informācija esot nepieciešama, lai pārliecinātos, vai rīcība ar valsts budžeta līdzekļiem bijusi tiesiska un ekonomiska, kā arī veiktu pasākumus normatīvo aktu pārkāpumu novēršanai un nesaimnieciskas rīcības nepieļaušanai.

Valsts kontrole neesot tikai papildu instruments valsts budžeta līdzekļu izlietojuma lietderības un likumības uzraudzības jomā. Lai gan esot arī citas iestādes, kas veic dažāda veida pārbaudes, tomēr tikai Valsts kontrole spējot pārbaudīt to, kā kopumā darbojas valsts budžeta līdzekļu izlietošanas sistēma.

Valsts kontrolei esot uzkrāta pietiekama pieredze darbā ar informāciju, kura satur valsts noslēpumu un kurai jānodrošina speciāla aizsardzība. Saskaņā ar Valsts kontroles likuma 58. panta otro daļu revīzijā iegūtie dati neesot nododami atklātībai. Savukārt atbilstoši Valsts kontroles likuma 59. pantam tās amatpersonas un darbinieki bez valsts kontroliera atļaujas neesot tiesīgi izpaust informāciju, kas viņiem kļuvusi zināma, pildot amata pienākumus.

Valsts kontroles darbība esot vērsta uz to, lai aizsargātu pacientu tiesības un intereses, īpaši ņemot vērā, ka to daļa sava fiziskā vai materiālā stāvokļa vai arī nepietiekamo zināšanu dēļ nevarot iesaistīties savu tiesību aizstāvēšanā. Ja Valsts kontrolei tiktu piešķirtas pilnvaras iegūt informāciju par pacientu, tad šādu regulējumu nevarētu uzskatīt par nesamērīgu personas tiesību ierobežojumu. Proti, esot nepieciešama neatkarīga pārbaude par pacientu ārstēšanai izlietotajiem valsts budžeta līdzekļiem. Tādējādi tiktu aizsargātas gan medicīnisko aprūpi saņēmušās personas, gan arī tās personas, kurām ir tiesības saņemt valsts finansētus pakalpojumus.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1., 87. un 88. pantam.

Pacientu tiesību likuma papildināšana ar Valsts kontroles tiesībām saņemt informāciju par pacientu būtu personu pamattiesību ierobežojums, un tā mērķis būtu nodrošināt vienas valsts institūcijas funkciju īstenošanu. Tomēr esot jāņem vērā, ka Satversmes 96. pants prasa, lai informācija par pacientu tiktu rūpīgi aizsargāta. Ierobežota pieejamība informācijai par personas veselību esot svarīga gan paša pacienta datu aizsardzībai, gan uzticības saglabāšanai attiecībā ar ārstu un veselības aprūpes sistēmu. Ja šādas aizsardzības nebūtu, personas varētu atturēties sniegt privātu informāciju par sevi un tā rezultātā nesaņemtu nepieciešamo veselības aprūpi.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) esot norādījusi, ka tiesību normām, kas paredz valsts institūcijām pilnvaras iegūt datus par personas privāto dzīvi, jāatbilst noteiktām kvalitātes prasībām. Proti, ikreiz esot jāveic rūpīga izvērtēšana, un informācijas izsniegšana esot pieļaujama vienīgi izņēmuma gadījumā, kad tas patiešām nepieciešams.

Izskatāmajā lietā svarīgs esot nevis tas apstāklis, ka Valsts kontrole nevar iegūt pacienta datus, bet gan veids, kādā šī institūcija datus iegūtu. Pacientu tiesību likuma 10. panta piektajā daļā minētajos gadījumos informācija par pacientu pamatā tiek izsniegta individuālā kārtā, turpretī Valsts kontrolei būtu nepieciešams veikt pacientu datu apstrādi masveidā. Līdz ar to Valsts kontroles pielīdzināšana citām apstrīdētajā normā uzskaitītajām institūcijām vai amatpersonām neatbilstu šīs normas mērķim, kā arī pieļautu Satversmes 96. pantam neatbilstošu masveidīgu datu apstrādi.

Veselības aizsardzības jomai piešķirto finanšu līdzekļu izlietošanas kontroli varot īstenot arī bez visaptverošas iepazīšanās ar informāciju par pacientiem. Turklāt šādu darbību veicot arī citas institūcijas, piemēram, Veselības norēķinu centrs (turpmāk – VNC) un Veselības inspekcija. Bez tam

arī katrai iestādei un kapitālsabiedrībai pašai esot jāizveido sava iekšējās kontroles sistēma, kas nodrošinātu tiesisku un lietderīgu lēmumu pieņemšanu. Valsts kontrole faktiski esot tikai svarīgs papildu instruments šā uzdevuma pildīšanai, un tā veicot nevis pamatpārbaudi vai papildpārbaudi, bet gan tikai pēcpārbaudi.

Personas datu aizsardzība mūsdienu demokrātiskajā sabiedrībā esot lielāka vērtība salīdzinājumā ar kādas valsts institūcijas vēlmi palielināt savas pilnvaras pat taisnīgu mērķu labad. Tādēļ normatīvajos aktos esot noteikts tāds mehānisms, kas iespēju robežās līdzsvaro pacienta datu aizsardzību un kontroles funkciju īstenošanai nepieciešamās pilnvaras.

Satversmes 87. un 88. pants nosakot vienīgi Valsts kontroles juridisko statusu un paredzot valsts kontroliera iecelšanas un atcelšanas kārtību. Minētās normas neizvirzot konkrētas prasības attiecībā uz Valsts kontroles kompetenci. Turklāt Satversmes 88. pants pat paredzot, ka Valsts kontroles kompetences nosaka likums. Saeima pieļauj, ka varētu tikt pārbaudīta tāda likuma atbilstība Satversmei, kurš būtiski ierobežotu Valsts kontroles spējas īstenot tai Satversmē noteiktos uzdevumus. Tomēr apstrīdētā norma neparedzot tādu ierobežojumus, lai Valsts kontrole nevarētu veikt revīzijas veselības aizsardzības jomā.

Tieši Saeima, ievērojot Satversmi un balstoties uz tiesībpolitiskiem apsvērumiem, nosakot valsts institūciju pilnvaras, tiesības un pienākumus, un šāda Saeimas rīcība nevarot tikt pārbaudīta tiesvedības kārtībā.

4. Saeimas Sociālo un darba lietu komisija informē Satversmes tiesu, ka, pamatojoties uz Valsts kontroles vēstuli, jautājums par tiesību piešķiršanu Valsts kontrolei piekļūt informācijai par pacientu skatīts Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2008. gada 23. septembra sēdē. Atkārtoti minētais jautājums skatīts komisijas sēdē 2010. gada 18. maijā.

Par citām Pacientu tiesību likuma 10. pantā neminētām institūcijām, izņemot Valsts kontroli, komisijā neesot spriests. Atbilstoši Saeimas kārtības

ruļļa prasībām priekšlikums par Valsts kontroles iekļaušanu Pacientu tiesību likuma 10. panta piektajā daļā neesot saņemts.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka izskatāmajā lietā saduroties divi vispārējie tiesību principi, uz kuriem balstās administratīvais process un procedūras valsts pārvaldē. Proti, administratīvās tiesības kā pamattiesību konkretizācija un valststiesības kā valsts iekšējā organizācija. Pirmo mērķis esot cilvēktiesību garantēšana, bet otro – valsts pārvaldes efektivitātes nodrošināšana.

Tiesībsarga biroja pārbaudes lietā esot vērtēta Valsts kontroles vēlme digitāli apstrādāt ārstniecības iestādes pacientu datu bāzi. No lietas materiāliem un Tiesībsarga atzinuma nepārprotami izrietot, ka šāds pacientu privātās dzīves ierobežojums ir jānosaka ar likumu. Lai nodrošinātu valsts pārvaldes efektivitāti un valsts varas leģitimitāti, Valsts kontroles rīcībā vajagot būt pienācīgiem resursiem un procesuālām iespējām kontrolēt budžeta izlietojumu. Apsvērums, ka zināma pārbaude jau tiek veikta resora jeb valsts pārvaldes nozares „iekšienē”, neesot pietiekams. Nepieciešama esot arī budžeta izlietojuma tiesiskuma un lietderības ārpusnozares pēckontrole.

Ja Valsts kontrolei tiktu piešķirtas pilnvaras sensitīvu datu apstrādes jomā, tad tās *a priori* nevarētu uzskatīt par nesamērīgu pacienta tiesību ierobežojumu. Taču tiesībpolitiska risinājuma izvēle esot jāizdara likumdevējam. Valsts kontroles pilnvaru tvērumu Saeima varot ierobežot ar likumu, it īpaši cilvēktiesību aizsardzības nolūkos.

Pacientu tiesību likumu neesot nepieciešams papildināt ar īpašiem nosacījumiem, kuru mērķis būtu nodrošināt Valsts kontroles saprātīgu rīcību ar pacientu datiem. Tomēr tiesiskais regulējums par Valsts kontroles tiesībām veikt revīziju varētu atšķirties attiecībā uz dažādām pacientu kategorijām. Šādam regulējumam būtu pēc iespējas jāsamazina varbūtība, ka informācija par pacientu nonāk atklātībā.

6. Tieslietu ministrija norāda, ka Pacientu tiesību likuma 10. panta piektajā daļā esot izsmeļoši uzskaitīti gadījumi, kad informācija par pacientu nododama valsts institūcijai ar ārstniecību nesaistītiem mērķiem. Piemērojot šo normu, vienlaikus esot jāievēro arī Fizisko personu datu aizsardzības likuma prasības, kas izstrādātas un pieņemtas atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 1995. gada 24. oktobra direktīvai 95/46/EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti (turpmāk – Direktīva 95/46/EK).

Vērtējot to, vai sabiedrības iegūtais labums būšot lielāks nekā personām nodarītais kaitējums, ministrija uzsver, ka likumdevējs, nosakot kritērijus personas sensitīvo datu apstrādei, esot paredzējis tikai konkrētas likumā noteiktas institūcijas, kurām piešķirtas tiesības šādus datus apstrādāt. Tādējādi tiekot aizsargātas Satversmes 96. pantā noteiktās personu pamattiesības.

Valsts kontrole norādītās pārbaudes, izmantojot citus papildu mehānismus, varot īstenot arī bez visaptverošas iepazīšanās ar informāciju par pacientu, piemēram, šādas pārbaudes jau veicot VNC. Alternatīva Valsts kontroles tiesībām piekļūt informācijai par pacientu varētu būt tāda, ka tiek nodrošināta arī anonimizētu datu izpaušana finanšu kontroles vajadzībām. Tas novērstu iespējas pārkāpt personas tiesības uz datu aizsardzību.

7. Veselības ministrija informē, ka apstrīdētajā normā noteikto institūciju nepieciešamībai pēc informācijas par pacientu esot izņēmuma raksturs, jo to funkcijas nevarot īstenot citas institūcijas.

Informācijas par pacientu apstrāde bez viņa paša piekrišanas esot privātās dzīves ierobežojums, un minētā informācija esot vispāratzīta par īpaši aizsargājamu. Līdz ar to institūciju loks un tām pieejamās informācijas apjoms esot jāierobežo. Proti, pieeja šādai informācijai jānodrošina tikai tādām institūcijām, kuras veic steidzamas un neatliekamas darbības konkrētu personu interešu aizsardzībai un tiesībpārkāpumu novēršanai vai kuru funkciju izpilde ir

tieši saistīta ar informācijas par pacientu apstrādi, nodrošinot veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu.

No Veselības ministrijas padotībā esošajām valsts pārvaldes iestādēm finanšu, likumības un lietderības revīzijas ārstniecības iestādēs veicot Veselības inspekcija. Savukārt VNC uzraugot administrēšanā nodoto valsts budžeta līdzekļu izlietojumu ārstniecības iestādēs. Līdz ar to neesot nepieciešama vienas funkcijas pildīšana vairākās atšķirīgās valsts pārvaldes iestādēs jeb funkciju izpildes dublēšanās, jo tās rezultātā palielinātos institūciju skaits, kurām pieejama informācija par pacientu.

8. Veselības norēķinu centrs norāda, ka tas īstenojot valsts politiku veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanā un administrējot veselības aprūpei paredzētos valsts budžeta līdzekļus. VNC esot tiesīgs pieprasīt, lai ārstniecības iestādes un aptiekas tam iesniedz dažādus pārskatus un apliecinātas dokumentu kopijas. Tas arī varot rosināt Veselības inspekciju veikt pārbaudes ārstniecības iestādēs un aptiekās, kurām ir līgumattiecības ar VNC. Tomēr VNC funkcijās neietilpstot nekāda veida revīzijas vai kontroles veikšana ārstniecības iestādēs vai aptiekās.

9. Pieaicinātā persona – nodibinājums „Pacientu ombuds” – norāda, ka pacientu datu drošības jautājums esot apspriests vairākās speciālistu rīkotajās diskusijās un darba grupās. Tajās daudzkārt pausts viedoklis, ka to institūciju loks, kuras noteiktas Pacientu tiesību likumā un kurām piešķirta piekļuve šādai informācijai, esot pārāk plašs. Arī saņemtajās pacientu sūdzībās regulāri tiekot minētas medicīniskajos dokumentos ietvertu ziņu konfidencialitātes problēmas.

Valsts kontrolei, lai tā veiktu savas funkcijas veselības aprūpes finansējuma izlietošanas kontroles jomā, pietiekot ar jau piešķirtajām pilnvarām. Tomēr to efektīva izmantošana esot iespējama vien tādā gadījumā, ja tiek nodrošināta efektīva sadarbība starp VNC, Veselības ekonomikas centru

un Valsts kontroli. Valsts kontroles loma veselības aprūpes organizācijas un finansējuma efektivitātes pārraudzībā esot viennozīmīgi atbalstāma. Tomēr tas neradot pietiekamu pamatojumu Valsts kontroles nepieciešamībai piekļūt informācijai par pacientiem, kurus aizsargājot Pacientu tiesību likums.

Valsts kontrole, atšķirībā no pārējām institūcijām, kuras minētas apstrīdētajā normā, neveicot individuālu informācijas par pacientu apstrādi, bet masveidīga šādas informācijas apstrāde, glabāšana un analīze radot papildu riskus. Bez tam informāciju par pacientu, piemēram, diagnozi, ārstēšanai veltīto laiku un lietotajām manipulācijām vai medikamentiem, neesot iespējams tehniski jeb formāli salīdzināt. Pat ja Valsts kontrole varētu saņemt prasītos datus, šāds masveidīgs datu izvērtējums nebūtu pilnībā objektīvs un precīzs, bet pacientu datu konfidencialitāte tiktu vēl vairāk apdraudēta.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja savā pieteikumā ir ietvērusi prasījumu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1., 87. un 88. pantam. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir rīkojies pretēji valsts varas dalīšanas principam. Proti, Pacientu tiesību likumā esot pieļauta tiesībpolitiska nepilnība, jo Saeima tajā nav paredzējusi Valsts kontrolei pilnvaras iegūt informāciju par pacientu.

10.1. No lietas materiāliem secināms, ka Valsts kontrole ir vairākkārt vērsusies Saeimas komisijās ar lūgumu izdarīt grozījumus Pacientu tiesību likuma 10. panta piektajā daļā, lai tajā ietvertu institūciju uzskaitījumu papildinātu ar Valsts kontroli. Tā, piemēram, 2008. gada 5. septembra vēstulē Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai un Publisko izdevumu un revīzijas komisijai tika lūgts papildināt likumprojekta „Pacientu tiesību likums” 10. panta piekto daļu ar 7. punktu un paredzēt tiesības Valsts kontrolei tās uzdevumu veikšanai pieprasīt informāciju par pacientu. Savukārt 2010. gada

8. janvāra vēstulē Saeimas Sociālo un darba lietu komisija un Publisko izdevumu un revīzijas komisija tika lūgta izdarīt grozījumus Pacientu tiesību likumā un papildināt šā likuma 10. panta piektās daļas 6. punktā noteikto institūciju uzskaitījumu ar Valsts kontroli (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 15. – 18. lpp.*).

No lietas materiāliem, kā arī no Saeimas mājaslapā esošās informācijas secināms, ka 2010. gada 19. maijā vairāki 9. Saeimas deputāti, izmantojot Saeimas kārtības ruļļa 79. panta pirmajā daļā noteiktās tiesības, Saeimas Prezidijam iesniedza likumprojektu „Grozījums Pacientu tiesību likumā”. Tajā bija paredzēts Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas 6. punktu pēc vārda „tiesībsargam” papildināt ar vārdiem „Valsts kontrolei” (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 50. lpp. un <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/F59612539182D3A1C2257728004623A5?OpenDocument>, aplūkots 2011. gada 25. februārī*).

Apstrīdētā norma nosaka atsevišķu valsts iestāžu tiesības saņemt informāciju par pacientu. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, tieši apstrīdētā norma arī neparedz regulējumu, saskaņā ar kuru Valsts kontrolei būtu pilnvaras pieprasīt informāciju par pacientu. Tomēr Satversmes tiesa atzīst, ka būtībā minētās Valsts kontroles pilnvaras varētu tikt ietvertas arī citā likuma normā, piemēram, kādā citā Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas punktā vai arī Valsts kontroles likumā.

10.2. Valsts kontroles padomes tiesību vērsties Satversmes tiesā mērķis atšķiras no konstitucionālās sūdzības mērķa, jo konstitucionālā sūdzība visupirms ir vērsta uz konkrētas personas pamattiesību aizsardzību un tiek iesniegta konkrētas personas interesēs. Savukārt Valsts kontrolei kā konstitucionālajai institūcijai nav savu interešu un tādu pieteikumu mērķis, kurus Satversmes tiesā iesniedz abstraktās kontroles subjekti, tostarp Valsts kontroles padome, ir aizstāvēt publiskās intereses (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2002-09-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*). Arī pieteikumā un tā papildinājumos vairākkārt minēts, ka Valsts

kontrolēi nav savu interešu un tā darbojas tikai un vienīgi sabiedrības interesēs. Tāpat tiesību zinātnē norādīts, ka Valsts kontrole darbojas uz savas iniciatīvas pamata, visupirms aizstāvot objektīvo likumību un valsts intereses (*sk.: Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 194. lpp.*).

Valsts kontrole būtībā uzskata, ka ar apstrīdēto normu tiek ierobežota tai Satversmē noteiktā kompetence un pārkāpts varas dalīšanas princips. Lai arī Satversmes tiesa nevar stāties demokrātiski leģitimēta likumdevēja vietā un uzņemties likumdošanas kompetenci, tai ir ne vien tiesības, bet pat pienākums novērst Satversmei neatbilstošu tiesisko stāvokli, ja tāds tiek konstatēts.

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmē noteiktajam attiecībā uz Valsts kontroles kompetencēm.

11. Satversmes 1. pants nosaka: „Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.” Satversmes 87. pants paredz, ka „Valsts kontrole ir neatkarīga koleģiāla iestāde”, savukārt Satversmes 88. pants – ka „Valsts kontrolierus ieceļ un apstiprina amatā tādā pat kārtībā, kā tiesnešus, bet tikai uz noteiktu laiku, kurā viņus var atcelt no amata vienīgi uz tiesas sprieduma pamata. Valsts kontroles iekārtu un kompetences nosaka sevišķs likums.”

11.1. Pieteikumā ir norādīts, ka no Satversmes 1. pantā ietvertā varas dalīšanas un valsts varas atzaru savstarpējās uzraudzības principa izrietot likumdevēja pienākums Valsts kontroles kompetenci likumā regulēt tādā veidā, lai tai būtu pieejama visa informācija, kas attiecas uz valsts budžeta izlietošanu, tostarp informācija par pacientu.

Satversmes 87. pants ir uzskatāms par Valsts kontroles izveidošanas konstitucionālo pamatu, un tas nosaka Valsts kontrolei konstitucionāla ranga institūcijas statusu, kā arī paredz iestādes neatkarību un koleģialitāti kā būtiskākos tās darbību raksturojošos elementus. Valsts kontroles konstitucionālais statuss ir cieši saistīts ar nepieciešamību nodrošināt tai paredzēto funkciju efektīvu īstenošanu. Atbilstoši Valsts kontroles likumam tās pamatfunkcija ir revīzijas īstenošana visās tajās jomās, kurās notiek rīcība ar

valsts budžeta līdzekļiem, un minētās funkcijas izpilde nebūtu iespējama, ja Valsts kontrolei būtu ierobežotas iespējas piekļūt revidējamo subjektu rīcībā esošajai informācijai.

Pieteikumā norādīts, ka Valsts kontroles kompetenci regulē likums, kas pieņemts saskaņā ar Satversmes 88. panta otro teikumu, savukārt apstrīdētā norma sašaurinot Valsts kontroles likuma piemērošanu. Šā iemesla dēļ apstrīdētā norma ierobežojot no Satversmes izrietošo Valsts kontroles kompetenci un iespējas šo kompetenci īstenot neatkarīgi. Tomēr pieteikumā ietvertais prasījums neskar Satversmes 88. panta pirmo teikumu, kas regulē valsts kontrolieru iecelšanas, apstiprināšanas un atcelšanas kārtību.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir vērtējama apstrīdētās normas, ciktāl tā neparedz Pieteikuma iesniedzējai tiesības saņemt informāciju par pacientu, atbilstība Satversmes 1. pantam kopsakarā ar Satversmes 87. pantu un 88. panta otro teikumu.

11.2. Valsts kontroles kompetences īstenošanai nepieciešamās pilnvaras ir noteiktas Valsts kontroles likumā. Veicot finanšu, likumības un lietderības revīzijas, tā kontrolē valsts, pašvaldību un citu atvasināto publisko personu budžetu līdzekļu ieņēmumus un izdevumus, kā arī valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību, publiski privāto un privāto kapitālsabiedrību finanšu līdzekļus un rīcību ar mantu. Valsts kontrole ir pilnvarota veikt arī Eiropas Savienības un citu starptautisko organizāciju vai institūciju līdzekļu izlietošanas kontroli. Līdz ar to Valsts kontrole ir konstitucionāla institūcija, kas, veicot revīzijas, īsteno kontroles funkciju attiecībā uz valsts, pašvaldību, Eiropas Savienības un citu starptautisko organizāciju vai institūciju līdzekļu izlietojumu valstī (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 25. novembra sprieduma lietā Nr. 2010-06-01 14.2. punktu*).

Valsts kontroles īpašā loma un nozīme tika uzsvērtā jau Satversmes sapulcē (*sk. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 20. sēdes 1921. gada 9. novembra stenogrammu*). Tāpat tiesību doktrīnā norādīts, ka Valsts kontrole īsteno tiesiskai un demokrātiskai valstij svarīgu kontroles funkciju (*sk.: Dišlers,*

194. lpp.). Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments atzinis, ka Valsts kontroles uzdevums ir veikt neatkarīgu valsts revīzijas (kontroles) funkciju un tās darbību mērķis ir noskaidrot, vai rīcība ar valsts un pašvaldību mantu ir tiesiska, pareiza, ekonomiska un efektīva. Revīzijas rezultāti ir pamats Valsts kontroles rekomendējošai darbībai, un tās slēdzieniem un rekomendācijām ir autoritatīvs spēks (*sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senatora 2009. gada 22. aprīļa lēmuma lietā Nr. 5-14/2-2009 8. un 9. punktu*).

Lai arī Valsts kontrole ir konstitucionāla ranga institūcija, tomēr minētais nemaina Satversmes 88. panta otrajā teikumā paredzēto, ka tās kompetences, īstenojot likumdošanas funkciju, nosaka likumdevējs.

11.3. Likumdošana ir likumu pieņemšana, t.i., tiesība kādu jautājumu noregulēt ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 12. punktu*). Minētās tiesības Satversme piešķir Saeimai, kā arī tautai Satversmē noteiktajā kārtībā un apmēros.

Ievērojot no Satversmes 1. panta izrietošo varas dalīšanas principu, par konstitucionālo institūciju kompetenci, ciktāl tā jau nav noteikta Satversmē, lemj likumdevējs. Konstitucionālo institūciju kompetences jautājumi pamatā var tikt izlemti divējādi: likumdevējam likumā *expressis verbis* nosakot kādas konstitucionālās institūcijas pilnvaras un to īstenošanas kārtību vai arī atturoties no to piešķiršanas kādai konstitucionālajai institūcijai. Tomēr valsts varas dalīšanas princips nav saprotams tādējādi, ka no tā būtu atvasināmas konstitucionālo institūciju subjektīvas tiesības prasīt sev vēlamu pilnvaru vai tiesību piešķiršanu.

Tomēr arī likumdevēja rīcības brīvība, tostarp lemjot par citu konstitucionālo institūciju pilnvaru apjomu, nav absolūta, kaut arī pamatojas uz tiesībpolitiskiem apsvērumiem. Tiesības un politika Satversmē ir cieši saistīti jēdzieni. Tiesiskā valstī politika nevar būt pilnīgi brīva no tiesībām un likumdevēju saista Satversmes prasības. Satversmes galvenais uzdevums ir

nodrošināt to, ka demokrātiski izveidotām institūcijām piešķirtā valsts vara netiek izmantota ļaunprātīgi un kļūst saistoša tikai tad, kad tā izteikta tiesību veidā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 17. punktu*). Arī tiesībpolitiskus lēmumus ierobežo Satversme, tāpēc likumdevēja rīcībai šādos gadījumos ir jāatbilst Satversmes normām un vispārējiem tiesību principiem (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 1. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-21-01 13.2. punktu*). Konstitucionālo institūciju pilnvaras likumdevējs nevar noteikt patvaļīgi. Proti, likumdevējam ir pienākums gan piešķirt konstitucionālajām institūcijām to funkciju īstenošanai nepieciešamās pilnvaras, gan arī pildīt savu pienākumu aizsargāt, ievērot un nodrošināt personas pamattiesības.

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmē noteiktajam attiecībā uz Valsts kontroles statusu un personas pamattiesībām.

12. Valsts kontrole norāda: ja tās pilnvarās neietilpst tiesības iegūt informāciju par pacientu, tad Valsts kontroles iespējas pārbaudīt valsts piešķirtā finansējuma izlietošanas tiesiskumu un lietderību veselības aizsardzības jomā tiek ierobežotas.

Savukārt Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma neparedz tādas ierobežojumus, lai Valsts kontrole nevarētu veikt finanšu, likumības un lietderības revīzijas.

Saskaņā ar Valsts kontroles likuma 48. pantu Valsts kontrole nosaka revidējamo vienību, revīzijas laiku, veidu un uzdevumu. Likums Valsts kontrolei piešķir plašas pilnvaras gan noteikt veidu, kādā īstenojama plānotā revīzija, un tās mērķi, gan formulēt revidējamām vienībām adresējamās revīzijas īstenošanai nepieciešamās informācijas pieprasījumus.

12.1. Satversmes tiesa konstatē: no pieteikuma un lietā esošajiem materiāliem neizriet, ka apstrīdētā norma paredzētu Valsts kontroles pilnvaru ierobežojumu, kas apdraudētu minētās konstitucionālās institūcijas iespējas

veikt finanšu, likumības un lietderības revīzijas veselības nozarē. Lai arī apstrīdētajā normā Valsts kontrole nav iekļauta, nevar atzīt, ka veselības nozare atrastos ārpus Valsts kontroles revīzijas pilnvarām. Izvērtējot veselības aprūpes iestāžu veiktos iepirkumus un iztērēto līdzekļu lietderību jomās, kas neaizskar pacientu datu aizsardzību regulējošās tiesību normas, Valsts kontrolei ir iespējas revidēt iestāžu budžeta tēriņus.

Lai pārliecinātos, vai veselības aprūpei piešķirtie līdzekļi tiek tērēti lietderīgi, Valsts kontrole ir tiesīga iegūt informāciju no ārstniecības iestādēm, ciktāl tā neskar informāciju par pacientu. Savukārt, lai pārliecinātos par tēriņu lietderību un efektivitāti, Valsts kontrole var saņemt datus par veselības aprūpes iestāžu sniegtajiem pakalpojumiem, ciktāl tie nesatur informāciju par identificējamiem pacientiem sniegtiem pakalpojumiem. Tādējādi Valsts kontrole, neiegūstot informāciju par konkrētu pacientu slimības vēsturi un saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, var iegūt pietiekamu informāciju par veselības aprūpes iestāžu budžeta līdzekļu tēriņu tiesiskumu, lietderību un efektivitāti.

12.2. No pieteikumā Satversmes tiesai sniegtās informācijas redzams, ka Valsts kontrole bija uzsākusi likumības revīziju „Psihiatriskās palīdzības stacionārās aprūpes pieejamība un tās nodrošināšanas atbilstība normatīvo aktu prasībām”. Lai veiktu šo revīziju, Valsts kontrolei bija nepieciešams iegūt informāciju par pacientu, un tā lūdza ārstniecības iestādes vadītāju iesniegt psihiatriskajā stacionārā un ambulatorajā nodaļā reģistrēto pacientu datu bāzes kopiju par laika posmu no 2007. gada 1. janvāra līdz 2008. gada 30. jūnijam. Tajā būtu jānorāda pacienta vārds, uzvārds, personas kods, deklarētās dzīvesvietas kods, hospitalizācijas datums vai ambulatorā pakalpojuma saņemšanas datums, datums, kad pacients izrakstīts no stacionāra, diagnoze, stacionāra vai ambulatorās kartes numurs, stacionāra vai ambulatorā nodaļa, kurā pacients saņēmis pakalpojumu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 8. un 16. lpp.*). Valsts kontrole plānotās revīzijas veikšanai minēto informāciju vēlējās iegūt

par vairāk nekā desmit tūkstošiem pacientu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 60. lpp.*).

Savukārt ārstniecības iestādes vadītājs, atsaucoties uz Satversmes 96. pantā noteiktajām personas pamattiesībām, kā arī uz to, ka Valsts kontrolei likums nepiešķir tiesības saņemt šādu informāciju, atteicās sniegt Valsts kontroles pieprasīto informāciju (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 5. – 7. lpp.*). Tā kā Valsts kontrole konkrētajā revīzijā tās uzdevumu izpildei nevarēja iegūt pacientu datus un sasniegt šai revīzijai izvirzīto mērķi, minētā likumības revīzija tika izbeigta.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai apstrīdētā norma ir attaisnojama ar likumdevēja pienākumu aizsargāt, ievērot un nodrošināt personas pamattiesības.

13. Satversmes 96. pants citastarp noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Interpretējot Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privāto dzīvi, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka šīs tiesības skar dažādus aspektus. Tās aizsargā indivīda fizisko un garīgo integritāti, godu un cieņu, vārdu un identitāti, personas datus. Tiesības uz privāto dzīvi nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 26. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-17-01 10. punktu*).

Tādējādi Satversmes 96. pantā ir ietvertas tiesības uz personas datu aizsardzību.

Papildus tam Latvijas Republika ir uzņēmusies starptautiskās saistības, kuru mērķis ir personas privātās dzīves, tostarp personas datu, aizsardzība. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. panta pirmā daļa paredz, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību. Savukārt šā panta otrā daļa noteic, ka publiskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir

nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu sabiedrības veselību vai tikumību vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.

ECT, interpretējot Konvencijas 8. pantu, atzinusi, ka jēdzienam „privātā dzīve” ir plaša nozīme un to nav iespējams izsmeļoši definēt. Šis jēdziens ietver sevī ļoti daudzus personas fiziskās un sociālās identitātes aspektus. Informācija par personu, tostarp informācija, kas attiecas uz tās veselību, neapšaubāmi ietilpst minētā panta tvērumā. Personas datu aizsardzībai ir izšķiroša nozīme, lai tā varētu izmantot Konvencijas 8. pantā noteiktās tiesības (*sk., piemēram, ECT 1997. gada 25. februāra sprieduma lietā „Z. v. Finland”, iesniegums Nr. 22009/93, 95. un 96. rindkopu, 1997. gada 27. augusta sprieduma lietā „M.S. v. Sweden”, iesniegums Nr. 20837/92, 41. rindkopu un Lielās palātas 2008. gada 4. decembra sprieduma lietā „S. and Marper v. the United Kingdom”, iesniegums Nr. 30562/04 un Nr. 30566/04, 66. un 103. rindkopu).*

Pienākums aizsargāt personas datus ir noteikts arī, piemēram, Eiropas Padomes 1981. gada 28. janvāra Konvencijā par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi, ko Latvija ratificēja 2001. gada 30. maijā. Konvencijas mērķis ir nodrošināt jebkurai personai neatkarīgi no pilsonības vai dzīves vietas tās tiesību un pamatbrīvību, it īpaši tiesību uz privātumu, ievērošanu attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi.

Arī Eiropas Savienības ietvaros dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt personas datu aizsardzību. Šāds dalībvalstu pienākums ir noteikts Direktīvā 95/46/EK, kā arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 8. pantā.

Direktīvas 95/46/EK 8. pantā regulēta īpašu kategoriju datu apstrāde. Par šādiem īpašas kategorijas datiem uzskatāmi arī dati, kas atklāj personas veselības stāvokli vai attiecas uz personas seksuālo dzīvi. Direktīva dalībvalstīm aizliedz minēto datu apstrādi, ja vien nepastāv kāds direktīvā noteiktais pamatojums.

Kā autoritatīvs avots jautājumā par personas datu izmantošanas un aizsardzības pamatprincipiem ir minamas arī ANO vadlīnijas, kas attiecas uz personas datu elektronisku apstrādi, un Eiropas Padomes Ministru komitejas 1997. gada 13. februāra rekomendācija Nr. (97) 5 par medicīnisko datu aizsardzību [sk. *United Nations guidelines concerning Computerized personal data files, adopted by the General Assembly Resolution No. 45/95 on 14 December 1990; Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(1997)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of medical data*].

Nacionālā līmenī personas datu aizsardzības regulējumu konkretizē Fizisko personu datu aizsardzības likums. Likuma 2. panta 8. punkts definē sensitīvos personas datus un noteic, ka citastarp tie ir arī dati, kas sniedz informāciju par personas veselību. Minētais uzskaitījums *grosso modo* atbilst Direktīvas 95/46/EK 8. pantā regulētajiem īpašu kategoriju datiem. Savukārt Fizisko personu datu aizsardzības likuma 11. pants ievieš pamatprincipu, ka sensitīvo personas datu apstrāde ir aizliegta, ja vien nepastāv kāds no likumā noteiktajiem gadījumiem, kad šo datu apstrāde ir nepieciešama. No likuma 2. panta 4. punkta secināms, ka ar datu apstrādi saprotamas jebkuras darbības ar personas datiem, tostarp arī datu nodošana.

Līdz ar to sensitīvo personas datu apstrādei tiesību akti paredz īpašus priekšnoteikumus un Satversmes tiesai jāidentificē tie pamatprincipi, kas datu aizsardzības jomā vistiešāk ir attiecināmi uz izskatāmo lietu.

14. No šā sprieduma 13. punktā minētajiem starptautiskajiem cilvēktiesību aizsardzības dokumentiem vispirms izriet vispārīgie personas datu aizsardzības pamatprincipi: tiesiskums, taisnīgums, minimalitāte un anonimitāte. Šo principu kontekstā likumdevējam ir konstitucionāli noteikts pienākums pieņemt tādus tiesību aktus, kas garantētu datu drošību, kā arī noteiktu samērīgus ierobežojumus to izmantošanai.

Tiesiskums ietver sevī nosacījumu, ka personas datu izmantošana un nodošana citiem mērķiem nekā tiem, kuriem dati sākotnēji iegūti, var notikt tikai saskaņā ar personas piekrišanu vai arī uz likuma pamata. Lai informāciju par pacientu, kura netiek izmantota viņa ārstēšanai, iegūtu un nodotu personas datu saņēmējam, ir nepieciešama likumā noteikta skaidra un paredzama procedūra.

Taisnīguma princips prasa, lai informācijas iegūšana un apstrāde notiktu tādā veidā, kas izslēgtu nesamērīgu iejaukšanos datu subjektu privātumā, autonomijā un integritātē. Tas nozīmē, ka informācija par pacientu personas datu saņēmējam nododama tikai minimālajā apmērā un tikai atbilstoši iepriekš pamatotam informācijas apstrādes mērķim. Tādējādi ir jābūt pietiekami nopietnam pamatojumam, lai kāda institūcija varētu saņemt informāciju par pacientu citiem mērķiem nekā tiem, kuriem tā sākotnēji ir iegūta.

Minimalitātes princips paredz, ka personas datu apstrāde ir aizliegta, ja vien nav nepieciešams sasniegt nozīmīgus un iepriekš skaidri noteiktus datu apstrādes mērķus. Proti, ņemot vērā datu pienācīgas glabāšanas nozīmi, datu izmantošana pieļaujama tikai sevišķi būtisku uzdevumu veikšanai, lai aizsargātu kādas tiesiski nozīmīgas intereses.

Savukārt anonimitātes princips noteic, ka, apstrādājot, tostarp arī nododot, informāciju par pacientu tādiem mērķiem, kas nav saistīti ar ārstniecību, tā pēc iespējas jāpadara anonīma, lai izslēgtu iespēju identificēt datu subjektu. Informācijas anonimitāte nozīmē to, ka informācijas sasaistīšana ar konkrētu datu subjektu ir kļuvusi neiespējama. Piemēram, Tiesībsarga atzinumā ir norādīts, ka pacientu datu nodošanas gadījumos īpaša pieeja informācijas anonimitātes aspektā būtu nepieciešama jautājumos, kas skar dažādu atkarību ārstēšanu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 76. lpp.*).

Personas datu aizsardzības jomā nozīmīgs ir arī līdzdalības un pārskatāmības princips, kas prasa, lai persona būtu informēta par to, kādām vajadzībām tās dati tiek apkopoti vai nodoti tālāk, un varētu šo procesu kontrolēt. Pat tādos gadījumos, kad dati tiek iegūti un apstrādāti uz likuma

pamata, personai par šādu iespēju, ciktāl likums neparedz citādi, ir jābūt informētai.

Personas datu aizsardzības principi pamatojas uz nepieciešamību gādāt par to, lai medicīniskiem nolūkiem iegūta informācija primāri tiktu izmantota tikai ar veselības aizsardzības jomu saistītiem mērķiem. Nedz tiesiskais regulējums, nedz arī tiesību normu piemērošanas prakse medicīnas iestādēs nedrīkst radīt personai bažas par šo iestāžu rīcībā esošās informācijas drošību. Medicīniska rakstura informācijas konfidencialitātei ir ārkārtīgi liela nozīme ne vien no personas privātuma aizsardzības viedokļa, bet arī sakarā ar uzticību medicīnas darbinieku profesijai un veselības aprūpes sistēmai kopumā (*sk. ECT 2010. gada 2. novembra sprieduma lietā „Gillberg v. Sweden”, iesniegums Nr. 41723/06, 96. rindkopu*). Ņemot vērā šādas informācijas raksturu, pamattiesībām atbilstoša rīcība ir būtiska, lai personas nezaudētu uzticību veselības aizsardzības iestādēm, vērstos tajās pēc palīdzības un rūpētos par savu veselību, kurai piemīt ne vien personiska, bet arī sociāla vērtība (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 26. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-17-01 14.1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai apstrīdētā norma ir pamatojama ar personas datu aizsardzības principiem.

15. Satversmes tiesa atzīst, ka Pacientu tiesību likuma projekta izstrādāšanas laikā jau kopš 2005. gada jautājums par pacientu datu nodošanu valsts pārvaldes institūcijām ir ticis detalizēti apspriests. Likumprojekta 12. pantā, bet vēlāk 10. pantā tika ietverti pamatprincipi, kas tā izstrādes gaitā ir palikuši nemainīgi. Proti, informācija par pacientu tiek sniegta tikai konkrētai iestādei un tikai konkrētam, likumā noteiktam mērķim. Uz šādiem principiem balstīta kārtība bija noteikta arī Ārstniecības likuma 50. pantā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 1. martam.

Iepazīstoties ar lietas materiālos esošajiem dokumentiem, kas attiecas uz Pacientu tiesību likuma projektu, ir pamats atzīt, ka likumdevējs Valsts kontroli

apstrīdētajā normā nav ietvēris tādēļ, ka izšķīries par labu personas pamattiesību aizsardzībai. Proti, Saeimā ir apsvērts Valsts kontroles priekšlikums par apstrīdētās normas papildināšanu, tomēr prioritāte piešķirta regulējumam, kas aizsargātu personas pamattiesības.

Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā vairākkārt ir notikušas diskusijas, kurās vērtēts Valsts kontroles priekšlikums par Pacientu tiesību likuma projekta 10. panta piektās daļas papildināšanu. Tomēr šo diskusiju rezultātā notika izšķiršanās par labu Tiesībsarga un Veselības ministrijas pārstāvētajam viedoklim, ka Valsts kontroles iekļaušana minētajā normā nebūtu samērīga un pārkāptu Satversmes 96. panta prasības. Diskusijās tika izteikts viedoklis, ka Valsts kontroles iecerēto mērķi iespējams sasniegt arī neiegūstot informāciju, kas ļautu identificēt konkrētu pacientu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 119. – 120., 167. – 171. lpp. un 2. sēj. 50. lpp.*).

Tādējādi likumdevējs ir apsvēris iespēju apstrīdēto normu papildināt un secinājis, ka personas datu aizsardzība šajā gadījumā ir nozīmīgāka konstitucionālā vērtība nekā Valsts kontroles vēlme iegūt pieeju informācijai par pacientu.

16. Valsts kontrole norāda, ka gadījumā, ja tai likumā būtu piešķirtas tiesības iegūt informāciju par pacientu, tās rīcība ar pacientu datiem atbilstu visām likumu, visupirms jau Fizisko personu datu aizsardzības likuma, prasībām.

Valsts kontroles likuma 49. pants paredz, ka Valsts kontrolei ir tiesības savu funkciju veikšanai iegūt visu nepieciešamo informāciju. Vienlaikus šis pants izskatāmajā lietā ir jāvērtē kopsakarā gan ar Satversmes 96. pantu, gan ar Pacientu tiesību likuma normām, kuras paredz tiesisko regulējumu gadījumiem, kas saistīti ar nepieciešamību aizsargāt informāciju par pacientu. Lai persona vai institūcija, kuras rīcībā ir informācija par pacientu, varētu to nodot personas datu saņēmējam, kurš nav tieši saistīts ar ārstniecības jomu, šādas informācijas nepieciešamībai jābūt ļoti nopietni pamatotai. Nododamās informācijas apjoms,

ņemot vērā to, ka pamattiesības tiek ierobežotas jau ar tās nodošanu, nedrīkstētu pārsniegt iecerētos šīs informācijas apstrādes mērķus. Jebkurā gadījumā informācija par pacientiem *en masse* ar ārstniecības jomu tieši nesaistītam datu saņēmējam nevar tikt nodota vienīgi uz aizdomu pamata un balstoties uz pieņēmumu par varbūtēju tiesību normu pārkāpumu, par kuru *a priori* zināms, ka to nav varējis izdarīt vai arī nav izdarījis pats datu subjekts. Piemēram, pēc Pieteikuma iesniedzējas sniegtās informācijas, revīzijas „Psihiatriskās palīdzības stacionārās aprūpes pieejamība un tās nodrošināšanas atbilstība normatīvo aktu prasībām” īstenošanas laikā informācija tika lūgta par vairāk nekā desmit tūkstošiem pacientu. Savukārt no pieteikuma secināms, ka citās revīzijās konstatēto pārkāpumu skaits salīdzinājumā ar pārbaudīto gadījumu skaitu ir procentuāli neliels. Ja konstatēto tiesību normu pārkāpumu skaits attiecībā pret apstrādātās informācijas par pacientiem apjomu ir proporcionāli neliels, tad šādas apstrādes rezultātā radītais pamattiesību aizskārums ir nesamērīgs.

Līdz ar to spēkā esošais regulējums, kas neļauj Valsts kontrolei iegūt informāciju par pacientiem, ir attaisnojams, ņemot vērā likumdevējam Satversmes 96. pantā noteiktos pienākumus.

17. Pieteikumā norādīts, ka tiesības piekļūt informācijai par pacientiem esot piešķirtas vairāku valstu augstākajām revīzijas iestādēm. Savukārt Saeimas atbildes rakstā minētas citas valstis, kurās augstākajām revīzijas iestādēm šādu tiesību nav. Piemēram, Vācijas Federatīvās Republikas augstākajai revīzijas iestādei – *Bundesrechnungshof* – šādas pilnvaras nav piešķirtas. Savukārt Ungārijā, kura kā piemērs minēta pieteikumā, datu aizsardzības ombuda 2008. gada pārskatā ir norādīts, ka Revīzijas palātas pieprasījums pēc pacientu datiem lielā apjomā vai arī individuāli, nepastāvot likumā skaidri noteiktam pieprasījuma pamatam, pārkāptu šo datu aizsardzības prasības (*sk. <http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=beszamolok/2008&dok=beszamolok/2008>, aplūkots 2011. gada 28. februārī*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt ir atzinusi, ka citu valstu tiesiskais regulējums, risinot atsevišķus jautājumus Latvijas tiesību sistēmā, nevar tikt piemērots tieši, izņemot likumā norādītos gadījumus. Salīdzinošo tiesību analīzē vienmēr jāņem vērā atšķirīgais tiesiskais, sociālais, politiskais, vēsturiskais un sistēmiskais konteksts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 24.1. punktu un 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-43-0106 10.6. punktu*). Arī tiesību literatūrā, kas veltīta personas datu aizsardzībai, tiek atzīts, ka šajā jomā salīdzinošajai analīzei ir minimāla nozīme un to ir grūti veikt. Katras valsts datu aizsardzības sistēma ir cieši saistīta ne tikai ar formālām normām, bet arī ar veselu virkni neformālu nacionālo tradīciju un uzskatu, kurus citi var arī nepareizi izprast (*sk. Bygrave Lee A. Data protection law: Approaching its rationale, logic and limits. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 11*).

Salīdzinošo tiesību metodes pielietošana nevar tikt pilnībā izslēgta, tomēr pat līdzīgām tiesību normām vai tiesību institūtiem dažādās valstīs var būt ļoti atšķirīgs saturs. Ņemot vērā katras valsts konstitucionālās sistēmas īpatnības, šādas atšķirības ir konstatējamās attiecībā uz dažādu valstu iestāžu pilnvarām, pat ja šīs iestādes īsteno *prima facie* līdzīgas funkcijas. Tieši tās tiesību normas, kas nosaka konstitucionālo orgānu kompetenci, pilnvaras un lēmumu pieņemšanas procedūras, ir visgrūtāk pārņemt citu valstu tiesību sistēmā [*sk. O. Kahn-Freund. On Uses and Misuses of Comparative Law // The Modern Law Review, Vol. 37, No. 1 (Jan., 1974), p. 17*].

Lai gan vairāku valstu tiesību sistēmās to augstākajām revīzijas iestādēm ir piešķirtas tiesības piekļūt informācijai par pacientu, šīs tiesības pašas par sevi nav vērtējamas atrauti, piemēram, no iegūstamās informācijas rakstura vai šo tiesību īstenošanas priekšnoteikumiem. Proti, valstīs var pastāvēt anonīmu datu glabātuves vai augstākajām revīzijas iestādēm var būt piešķirtas tiesības saņemt informāciju par pacientu tikai individuālā gadījumā, nevis iegūt minēto informāciju *en masse*. Tādējādi atsevišķu citu valstu augstākajām revīzijas iestādēm piešķirtās tiesības piekļūt informācijai par pacientu nevar kalpot par pamatu šādu tiesību piešķiršanai Valsts kontrolei Latvijas tiesību sistēmā, ja likumdevējs par to nav izšķīries.

Līdz ar to apstrīdētā norma nepārkāpj Satversmes 1., 87. un 88. pantu.

18. Vienlaikus Satversmes tiesa norāda, ka šajā spriedumā minētais neierobežo likumdevēja tiesības lemt par Pacientu tiesību likuma grozīšanu vai citu tiesību aktu pieņemšanu nolūkā piešķirt Valsts kontrolei tiesības pieprasīt informāciju par pacientu. Tomēr tiesību aktiem, kuros nosaka personas datu aizsardzības garantijas, ir jāatbilst datu aizsardzības jomas principiem. Tajos jāparedz skaidrs mērķis, kura dēļ informācija par pacientu ir sniedzama, un jānosaka pēc iespējas nepārprotams šīs informācijas apstrādes nolūks, kā arī sniedzamās informācijas apjoms un veids.

Likumdevējam ir arī rīcības brīvība pieņemt tādu regulējumu, kas paredzētu Valsts kontroles tiesības tās veicamajām revīzijām nepieciešamo informāciju par pacientu saņemt pastarpināti no citām valsts pārvaldes iestādēm, kā arī izdarīt tiesību aktos tādus grozījumus, kas pilnveidotu Valsts kontroles un citu iestāžu sadarbības iespējas.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas 6. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1., 87. un 88. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris